

Чăваш Енре кашкăр йышĕ ўснĕ

Кăрлăчĕн 11 - нарăсĕн 21-мĕшĕсенче республикăри сунар вырăнĕсенчи пуянлăх шута илтĕмĕр. Шутлав сулĕ вăрманпа - 1792, уй-хирĕс тата улăх-саранпа 3401 сухран тăсăлчĕ.

Унта сут санталăкĕн уйрăмах сыхлăкан территорийĕсем, «Вырăс хĕс-пăшалĕ» обществăн сунар вырăнĕ кĕмен. ЧР Пулăссемпе сунарсăсен патшалăх службин сунарсисем вăрман тата уй-хир чĕр чунĕн хăш-пĕр йĕрне пăхнă чухне йăнăшма пултарнă. Саванпа пĕтĕмлетÿ тĕп-тĕрĕс теместпĕр. Вăл савнашкал: пăсара - 184, пакша - 4413, пăши - 855 /2010 с. - 538/, хир сысни - 1572, сăсар - 881, шурă мулкач - 1747, хир мулкачĕ - 2089 /1643/, тилĕ - 1933 /1917/, юс - 27, сÿлевĕс - 7, кашкăр - 24, карăк - 775, асан - 10840, пăчăр - 4576, сарă хир чăхи - 27296, хир качаки - 29.

Пĕлтĕр вăрмансенче пушар алхасрĕ, сурла уйăхĕнчех курăк типме тытăнчĕ. Апат сителĕксĕрте чĕр чун тăранаймарĕ. Çапах та пăши хушăннă. Сăлтавне апа шута илмелли меслетĕ сĕнетнипе, лайăхрах шутланипе е вут-сулăмран хăранăран пĕр пайĕ Чулхулара Мари Эл енчен Чăваш Ене куçнипе амантармалла. 1980 сулсенче пăши 1200 пуçчĕ. Вăл хăех апат тупать. Хĕллĕ минерал хутăшĕ парсан лайăх. Суллен - 15-20, иртнĕ сунар тапхăрĕнче 15 пуç сĕс тытма ирĕк панă. Улатăр, Сĕмĕрле, Пăрачкав, Канаш, Тавай тăрăхĕсенче, Атăл леш енче йыш ўсрĕ. Юр тарăн ларнăран хир сысни апат шырама питех куçса сÿреймерĕ, саванпа пурне те шутлайман. Апа юпа уйăхĕччен тытма чартăмар. Унччен 600 сура хушăнасса кĕтетпĕр.

Малтанхи сулсемпе танлаштарсан сăсар йышланнă. Пĕлтĕр вăрмансенче вут-сулăм алхаснăран, шыв-шур типнĕрен, апат ситменрен пакша, карăк, пăчăр, шурă мулкач, сăсара, юс, сÿлевĕс, ытти чĕр чун хухрĕ, сарă хир чăхи, хир сысни, кашкăр хиселĕ темисе сулхи шайран чакмасть.

Ял хушалăх культурисем ытларах акнăран лартнăран хир мулкачĕн хиселĕ ўснĕ. Апа тип шар та сăтар кăтартаймарĕ. Шурă мулкач мĕншĕн ёрчĕйменнине калаймасть-пăр. Ахăртнех, чир-чĕр сиен кÿрет. Юса, сÿлевĕсе, хир качакине Чăваш Республикин Хĕрлĕ кĕнекине кĕртнĕ. Вĕсене сунар вырăнĕсенче те, ытти сĕрте те тытма юрамасть. 1980 сулсенче сÿлевĕс 40-е ситнĕччĕ. Шĕл, каярахпа сахалланчĕ. Сăлтавĕ - апат ситменнинче. Асанпа пăсара кăштах хушăннă.

Султалăк каяла 20 кашкăрчĕ, кăсал - 24. Наука вĕрентĕвĕпе республикăра вăл ытлашши те. Чăваш Ене 14 кашкăр та ситет. Пĕлтĕр тата кăсал Сĕнтрĕвăрисем - 2, Сĕмĕрлесем - 3, Вăрнарсем - 1, Пăрачкавсем 3 тытнă. Апа «капăна» саклатнăшăн сунарсăсен бригадине преми - пăши е хир сысни - тивет. Су-сурла уйăхĕсенче пеме /ял кĕтĕвне тапăнсан/ службăран ирĕк илмелле, султалăкĕн ытти вăхăтĕнче лицензи

■ Этемрен хÿтлĕх кĕтескен юс.

ирлĕ мар. Шута пĕр шайра тытатпăр, тухмак хÿрене пĕтерместпĕр.

Сунарсăсен пĕр пайĕ тилĕ тытмасть. Вĕсене уртаракан чир хăратать. Вăл сынна ерме пултарать. Тирне 500 тенкĕлле сĕс йышăнасçĕ. Апа сĕмсетмелли препарат туянса та тăкакланмалла. Иртнĕ сулсенче кăшлăкан чĕр чун, сав шутра пакша, хухрĕ, мĕншĕн тесен майпăр, йĕкел, чăрăшпа хир вăрри ситмест. Апат нумай сулсенче 12 пин пакша шута илнĕ. Йÿнĕрен тирĕпе аппаланснăн мар. Елĕк пĕри 3.5 тенкĕччĕ. Уна 40 патрон туяннă. Халĕ пĕр ти 25 тенкĕ - пĕр патронлăх сĕс. Упана шутламан /хĕлле сывăрат/ Çапах Улатăр, Йĕпреç, Пăрачкав тăрăхĕсенчи вăрмансенче, Атăл леш енче 15-20 пурăннине пĕлетпĕр.

Иртнĕ сунар тапхăрĕнче 201 хир сысни, 375 шурă мулкач, 2506 хир мулкачĕ, 782 тилĕ тытнă. Пăрачкав районĕнче - фламинго, Хĕрлĕ Чутай районĕнче пеликан курнă. Вĕсем Чăваш Ене нумай тытăнса тăмасçĕ. Юлашки вăхăтра республикăна кÿрĕш регионсенчен халĕччен курман чĕр чун куçса е вĕссе килсе яланлăхах пурăнма юлнине палăртман.

Браконьёрсем сунар йĕркине пăханманшăн - сунара сÿреме ирĕк илмесĕр тата султалăкĕн чĕр чун тытма юраман вăхăтĕнче ятарлă вырăнта пăшал сакса сÿренĕшĕн, сунарта усă курма юраман хатĕре тытнăшăн - служба специалисчĕсем 159 протокол сырнă. Айăплисене административлă майпа явал тыттарма ыйту лартнă. Пĕлтĕр сут санталăкĕн уйрăмах сыхлăкан территорийĕнче - «Кумашкинский» заказникре - сунар ирттернĕшĕн уголовлă ёс пусарнă.

Сунар вырăнĕпе усă курса тупăш илме юридици вăйĕллĕ 33 предприятие тата предпринимателе арендана панă. Вĕсем чĕр чун йышне ўстĕрме тĕллев лартнă. Хĕлле апа фуражпа, минералпа, йĕкелпе, милĕкпе, ытти апатпа тăрантнă.

■ Владимир КУЗЮКОВ,
ЧР Сунарсăсемпе пулăссен патшалăх службин ертÿси